

अस्वीकरण

नेपालीमा अनुवाद गरिएको मामिलाको निर्णय पक्षकारले आफ्नो भाषामा बुझ्नु को लागि मात्र हो। सबै व्यावहारिक र आधिकारिक उद्देश्यका लागि, फैसलाको अंग्रेजी संस्करण नै प्रामाणिक हुनेछ र कार्यान्वयनको उद्देश्यका लागि पनि अंग्रेजी भाषा मै जारी भएको फैसला मान्य हुनेछ।

अल्केमिस्ट लिमिटेड र अर्को बनाम स्टेट बैंक अफ सिक्किम र अन्यहरू, मार्च १६, २००७

[सी.के. ठक्कर र लोकेश्वर सिंह पन्त ए, जे.जे.)
भारत को संविधान, १९५०:

लेख २२६(२)-रिट याचिका-प्रादेशिक क्षेत्राधिकार-कारबाहीको कारण- कार्यको कारण सान्दर्भिक र जर्मन छ र रिट याचिका उच्च न्यायालय मा क्षेत्रीय क्षेत्राधिकार भित्र स्थापित गर्न सकिन्छ जसको कारण पूर्ण वा आंशिक रूपमा उत्पन्न हुन्छ- कुनै खास तथ्यले कार्यको कारण बन्छ कि बन्दैन - प्रत्येक मामिलाको तथ्यहरू र परिस्थितिहरूको आधारमा निर्णय गरिनु पर्दछ- यदि कुनै विशेष तथ्य कार्यको कारणको भाग बन्छ यदि यो तथ्यको हो र पक्षहरू बीचको लिसको भौतिक, अभिन्न वा आवश्यक भाग हो भने- कुनै न्यायालयको क्षेत्राधिकारभित्र कारबाहीको कारणको सानो अंश उत्पन्न भए तापनि सो न्यायालयलाई याचिकाको सुनुवाइ गर्ने क्षेत्रीय क्षेत्राधिकार हुन्छ- चण्डीगढमा दर्ता कार्यालय भएको कम्पनीले पञ्जाब र हरियाणा उच्च न्यायालयमा रिट याचिका दायर गर्दै उक्त न्यायालयको क्षेत्रीय क्षेत्राधिकारभित्र कारबाहीको कारणको एक अंश उत्पन्न भएको आरोप लगाएको छ। प्रस्तुत तथ्यहरू र परिस्थितिहरूमा उच्च न्यायालयले क्षेत्राधिकारको अभावमा रिट याचिका खारेज गरिदिएको छ।

उत्तरदाता नं.२-राज्य सिक्किमले आफ्नो इक्विटी पूँजीको ४९% उत्तरदाता नं.१-स्टेट बैंक अफ सिक्किममा व्यवस्थापन को स्थानान्तरण को साथ एक रणनीतिक साझेदारलाई विनिवेश गर्न चाहेको थियो। त्यस प्रयोजनको लागि, उत्तरदाता नं.२ ले गत २१.१.२००४ मा "इकोनोमिक टाइम्स" मा एक विज्ञापन जारी गरे र रणनीतिक साझेदारीको लागि प्रस्ताव आमन्त्रित गरे। चण्डीगढमा आफ्नो पंजीकृत र कर्पोरेट कार्यालय भएको अपीलकर्ता कम्पनीले रणनीतिक व्यापार साझेदारीको लागि आफ्नो औपचारिक प्रस्ताव गत ३.२.२००४ को प्रस्ताव द्वारा प्रस्तुत गरेको छ। उत्तरदाता नं.-१ बैंकको सञ्चालक समितिले दुई संस्थाहरू, अपीलकर्ता कम्पनी र कलकत्तामा अवस्थित अर्को कम्पनीलाई छनौट सूचीमा राखेको थियो। अपीलकर्ता कम्पनी र उत्तरदाता नं.१- बैंक बीच वार्ता भएको थियो । उत्तरदाता नम्बर १-बैंकका अध्यक्ष तथा प्रबन्ध निर्देशक थप छलफलका लागि चण्डीगढ पुगेका थिए। उत्तरदाता नं.१- बैंकले आफ्नो पुनरुत्थानको लागि उत्तरदाता नं.१-बैंकले गरेको उपयोगिता देखाउनको लागि रु.४.५० करोड जम्मा गर्न अनुरोध गरेको छ। अपीलकर्ताले उक्त राशि स्टेट बैंक ऑफ इंडिया, चण्डीगढमा गत १६.३.२००५ मा जम्मा गर्यो। उत्तरदाता नं.१- बैंकले आफ्नो मिति २०.२.२००४ को पत्रमार्फत अपीलकर्ता कम्पनीलाई सूचित गरेको छ कि सिक्किम सरकारको विचार र अनुमोदनको अधीनमा रही यसको प्रस्ताव सैद्धान्तिक रूपमा स्वीकार गरिएको छ। अपीलकर्ता कम्पनीले गत २३.२.२००६ मा चण्डीगढमा एक पत्र प्राप्त

गरेको थियो जसद्वारा उत्तरदाता नं.१-बैंकले अपीलकर्ता-कम्पनीलाई सूचित गरेको थियो कि सिक्किम सरकारले अपीलकर्ता कम्पनीले पेश गरेको प्रस्तावलाई अनुमोदन गरेको छैन र गत २०.२.२००४ को पत्राचार फिर्ता लिन चाहेको छ।

अपीलकर्ता कम्पनीले पञ्जाब र हरियाणाको उच्च न्यायालयमा संविधानको लेख २२६ अन्तर्गत गत २३.२.२००६ को पत्र-सह-आदेशलाई चुनौती दिँदै रिट याचिका दायर गरेको थियो। न्यायालयको क्षेत्राधिकारभित्र कारबाहीको कुनै कारण नदेखिएकाले रिट याचिकाको सुनुवाइ गर्ने क्षेत्राधिकार नभएको आधारमा मात्र उच्च न्यायालयले रिट याचिका खारेज गरेको हो। अतः अपीलकर्ता कम्पनी द्वारा वर्तमान अपील उत्पन्न भयो। अपीलकर्ता, कम्पनीले तर्क गरेको छ कि पञ्जाब र हरियाणाको उच्च न्यायालयको क्षेत्रीय क्षेत्राधिकार भित्र कार्यको एक भाग उत्पन्न भएको थियो कि अपीलकर्ता-कम्पनीको चण्डीगढमा यसको पंजीकृत र कर्पोरेट कार्यालय छ र चण्डीगढमा व्यवसाय गर्दछ; अपीलकर्ता-कम्पनीको प्रस्तावको स्वीकृति चण्डीगढमा यसलाई सूचित गरिएको थियो; उक्त सम्झौताको आंशिक कार्यसम्पादन चण्डीगढमा भएको थियो र उत्तरदाता नं १-बैंकको अनुरोध अनुसार चण्डीगढमा रु. ४.५० करोड जम्मा गरिएको थियो; उत्तरदाता नं.१-बैंकका अध्यक्षहरू र प्रबन्ध निर्देशकले चण्डीगढको भ्रमण गरी अपीलकर्ता-कम्पनीको प्रामाणिकता पत्ता लगाउन र चण्डीगढमा पक्षहरूबीच वार्ता भएको थियो; र गत २३.२.२००६ को खारेजीको पत्र चण्डीगढमा अपीलकर्ता-कम्पनीलाई प्राप्त भएको थियो।

उत्तरदाताले तर्क गरे कि कार्यको कारणको कुनै भाग पञ्जाब र हरियाणाको उच्च न्यायालयको क्षेत्रीय क्षेत्राधिकार भित्र उत्पन्न भएको छैन र कार्यको कारण गठन गर्ने सबै पर्याप्त, भौतिक र अभिन्न तथ्यहरू सिक्किम राज्यको क्षेत्र भित्र थिए कि उत्तरदाता नम्बर १-बैंकको पंजीकृत र कर्पोरेट कार्यालय गान्तोकमा छ, अर्थात् सिक्किम; 'उत्तरदाता नं.२-राज्यको सचिवालय गान्तोक अर्थात् सिक्किममा अवस्थित छ; कि प्रस्तावहरूको लागि आह्वान गरिएको थियो, जाँच गरिएको थियो र अपीलकर्ता-कम्पनीको प्रस्ताव स्वीकार गर्ने निर्णय उत्तरदाता नम्बर १-बैंक द्वारा गान्तोकमा लिइएको थियो; अपीलकर्ता-बैंकको प्रस्तावलाई अनुमोदन नगर्ने राज्य सरकारको निर्णय गान्तोकमा लिइएको थियो; गत २०.२.२००४ को पत्र फिर्ता लिने प्रस्ताव गान्तोकमा प्रतिवादी नम्बर १-बैंकको निर्देशक समिति द्वारा पारित गरिएको थियो; र मिति २३.२.२००६ को उक्त पत्राचार प्रतिवादी नं. 1- बैंक गान्तोकबाट आवेदक-कम्पनीलाई दिएको थियो।

अपीललाई खारिज गर्दै न्यायालयले अवलोकन गर्यो कि:

१. भारतको संविधान, १९५० को लेख २२६ मा मूलतः 'ख' लागू गरिएको उच्च न्यायालयको क्षेत्राधिकारमा

उनीहरूको क्षेत्रीय क्षेत्राधिकारको सम्बन्धमा दुई गुणा सीमा थियो। पहिलो, उच्च न्यायालयले "क्षेत्राधिकार प्रयोग गर्ने क्षेत्रहरूमा" अधिकार प्रयोग गर्न सक्दछ, अर्थात् न्यायालयले जारी गरेका रिटहरू आफ्नो क्षेत्राधिकारको अधीनमा रहेका क्षेत्रहरू भन्दा बाहिर जान सक्दैनन्। दोस्रो, उच्च न्यायालयलाई यस्तो रिट जारी गर्ने अधिकार प्राप्त व्यक्ति वा अधिकारी "ती सी क्षेत्रहरू भित्र" हुनुपर्दछ, जसले स्पष्ट रूपमा संकेत गर्दछ कि तिनीहरू ती क्षेत्रहरू भित्र निवास वा स्थानद्वारा आफ्नो क्षेत्राधिकारको लागि उत्तरदायी हुनुपर्दछ। संविधानको लेख २२६ अन्तर्गत उच्च न्यायालयहरूलाई क्षेत्राधिकार प्रदान गर्नका लागि कार्यको कारण पूर्णतया असान्दर्भिक र अपरिचित अवधारणा थियो।

संविधान (पन्ध्रौं संशोधन) ऐन, १९६३ द्वारा लेख २२६ लाई संशोधन गरियो र खण्ड १ पछि नयाँ धारा (१-क) थपियो। संविधान (बयालीसौं संशोधन) ऐन, १९७६ ले खण्ड (१-क) लाई खण्ड (२) मा परिवर्तन गरेको छ। संशोधनको प्रभाव यो थियो कि कार्यको कारणहरूको संचयलाई संविधानको लेख २२६ अन्तर्गत उच्च न्यायालयलाई क्षेत्राधिकार प्रदान गर्ने अतिरिक्त आधार बनाइयो। तसर्थ, संवैधानिक प्रावधानहरूको विधायिकी इतिहासले यो स्पष्ट पार्छ कि सन् १९६३ पछि, कार्यको कारण सान्दर्भिक र जर्मन हो र उच्च न्यायालयमा रिट याचिका दायर गर्न सकिन्छ जसको क्षेत्रीय क्षेत्राधिकार भित्र सम्पूर्ण वा आंशिक रूपमा कार्यको कारण उत्पन्न हुन्छ।

(२) 'कार्यकारण' भन्ने शब्दलाई न त संविधानमा परिभाषित गरिएको छ, न त मुलुकी देवानी कार्यविधि संहिता, १९०८ मा नै परिभाषित गरिएको छ। तथापि, यसलाई वादीले सफल हुनुभन्दा पहिले प्रमाणित गर्न आवश्यक तथ्यहरूको पुलिन्दाको रूपमा वर्णन गर्न सकिन्छ। यस्ता तथ्यहरू प्रमाणित गर्न नसकेमा प्रतिवादीलाई आफ्नो पक्षमा फैसला गर्ने अधिकार प्राप्त हुन्छ। यसरी कार्यको कारणले अवसर दिन्छ र मामिलाको जग बन्छ। प्रत्येक कार्यका लागि कार्यको कारण हुनुपर्छ। कारबाहीको कुनै कारण नभएमा, मामिला वा निवेदन खारेज गर्नु पर्नेछ।

३. परीक्षण यो हो कि कुनै विशेष तथ्यहरू (हरू) पदार्थको (हरू) हो र पक्षहरू बीच / को भौतिक, अभिन्न वा आवश्यक भाग भन्न सकिन्छ। यदि यो छ भने, यो कार्यको कारणको एक भाग हो। यदि यो छैन भने, यो कार्यको कारणको एक भाग बन्दैन। यो पनि राम्रो तरिकाले स्थापित गरिएको छ कि प्रश्न निर्धारण गर्दा, तथ्यहरूको सारलाई विचार गर्नु पर्दछ न कि यसको रूपलाई।

सबै आवश्यक तथ्यहरू कार्यको कारणको 'अभिन्न अंग' बन्नुपर्छ। संविधानको लेख २२६ को खण्ड (२) को अर्थभित्र न त भौतिक, न आवश्यक र न त कार्यको कारणको अभिन्न अङ्ग हो भन्ने तथ्य कार्यको कारणको अङ्ग हुने छैन। यहाँ कुनै शंका छैन कि कार्यको कारणको एक सानो अंश न्यायालयको क्षेत्राधिकार भित्र उत्पन्न भए तापनि, न्यायालय सँग मामिला/ याचिकाको विचार गर्न क्षेत्रीय क्षेत्राधिकार हुनेछ। यद्यपि यो 'कार्यको कारण' को एक भाग हुनुपर्दछ, त्यो भन्दा कम केही पनि होइन।

४. संविधानको लेखा २२६ (२) को अर्थभित्र 'कार्यकारण' को अङ्ग हुने गरी निवेदक कम्पनीले निवेदन दिएका तथ्यहरूलाई आवश्यक, अभिन्न वा भौतिक तथ्य भन्न नमिल्ने। उच्च न्यायालयले उत्तरदाताहरूले उठाएको प्रारम्भिक आपत्तिलाई कायम राख्नु र क्षेत्रीय क्षेत्राधिकारको अभावमा याचिका खारेज गर्नु पूर्णतया न्यायोचित थियो।

मामिलाको संख्या:सन् २००७ को अपील (नागरिक) १४२६

याचिकाकर्ता: अल्केमिस्ट लिमिटेड र अर्को

उत्तरदाता: स्टेट ब्याङ्क अफ सिक्किम र अन्यहरु

निर्णयको मिति: १६/०३/२००७

पिठ: सी. के. ठाकर र लोकेश्वर सिंह पान्टा

निर्णय: निर्णय @ विशेष विदा याचिका (नागरिक) संख्या ९६९८/२००६ सी.के. ठाकर, जे. अनुमति दिएको।

प्रस्तुत अपीलमा यस न्यायालय समक्ष एउटा साधारण मामिला यो हो कि पञ्जाब र हरियाणा को उच्च न्यायालयको क्षेत्रीय क्षेत्राधिकार भित्र कार्रवाईको कारणको एक भाग उत्पन्न भएको थियो कि छैन ताकि प्रतिवादीहरुको विरुद्ध अपीलकर्ता-कम्पनी द्वारा दायर संविधान को अनुच्छेद २२६ को तहत एक रिट याचिकाको सुनवाई गर्नको लागि। मामिलाको संक्षिप्त तथ्य के हो भने अपीलकर्ता एउटा कम्पनी हो जसको दर्ता र कर्पोरेट कार्यालय चण्डीगढमा छ। उत्तरदाता नं. १ सिक्किम राज्य बैंक हो, र उत्तरदाता नं. २ सिक्किम राज्य हो। दोस्रो उत्तरदाता-सिक्किम राज्य पहिलो उत्तरदाता-स्टेट बैंक अफ सिक्किममा आफ्नो इक्विटी पूँजीको ४९% पहिलो उत्तरदाता बैंकमा व्यवस्थापनको स्थानान्तरणको साथ एक रणनीतिक साझेदारलाई विनिवेश गर्न इच्छुक थियो। त्यस उद्देश्यका लागि, दोस्रो उत्तरदाताले गत जनवरी २१, २००४ मा "इकोनोमिक टाइम्स" मा विज्ञापन जारी गरे र रणनीतिक साझेदारीका लागि प्रस्तावहरु आमन्त्रित गरे। व्यवस्थापन विशेषज्ञता भएका इच्छुक पक्ष, फर्म र कम्पनीहरुलाई गत फेब्रुअरी ७, २००४ मा वा अघि स्टेट बैंक अफ सिक्किमको गान्तोकस्थित प्रधान कार्यालयमा विस्तृत बायो-डाटा प्रोफाइलका साथ आवेदन दिन आग्रह गरिएको थियो। विज्ञापनमा पक्षहरुद्वारा गरिएका प्रस्तावहरु पहिलो प्रतिवादी-ब्याङ्कको निर्देशक मण्डलद्वारा जाँचको विषय हुने उल्लेख गरिएको थियो। कुनै पनि कारण नदिई प्रस्ताव स्वीकार वा अस्वीकार गर्ने अधिकार निर्देशक बोर्डले सुरक्षित राखेको पनि स्पष्ट पारिएको छ। अपीलकर्ता कम्पनीले गत फेब्रुअरी ३, २००४ मा आफ्नो प्रस्ताव मार्फत रणनीतिक व्यापार साझेदारीका लागि आफ्नो

औपचारिक प्रस्ताव पेश गर्यो। विभिन्न संस्थाहरूबाट धेरै प्रस्तावहरू प्राप्त भए, र निर्देशक बोर्डले आफ्नो १४३ औं बैठकमा दुई संस्थाहरू, अर्थात् अपीलकर्ता कम्पनी र कलकत्तामा आधारित अर्को कम्पनीलाई छोटो-सूचीबद्ध गर्‍यो। अपीलकर्ता कम्पनी र पहिलो उत्तरदाता-ब्याङ्क बिच वार्ता भयो। पहिलो उत्तरदाता-ब्याङ्कका अध्यक्ष र प्रबन्ध निर्देशकले थप वार्ताका लागि चण्डीगढको भ्रमण गरे। पहिलो उत्तरदाता-बैंकले अपीलकर्तालाई स्टेट बैंक अफ इन्डियामा ४.५० करोड भारु फिक्स्ड डिपोजिटमा जम्मा गर्न भनेको थियो ताकि यसको वास्तविकता र यसको पुनरुत्थानको लागि पहिलो उत्तरदाता-बैंक द्वारा यसको उपयोगिता देखाउन सकियोस्। अपीलकर्ताले गत १६ मार्च, २००५ मा स्टेट बैंक अफ इन्डिया, चण्डीगढमा उक्त रकम जम्मा गरे र रसिदको फोटोकपी चण्डीगढ स्थित पहिलो उत्तरदाता-बैंकका अधिकारीहरूलाई हस्तान्तरण गरियो। गत २० फेब्रुअरी, २००४ को पत्रमार्फत, पहिलो उत्तरदाता-ब्याङ्कले अपीलकर्ता कम्पनीलाई सूचित गर्यो कि यसको प्रस्ताव सिक्किम सरकारको विचार र अनुमोदनको अधीनमा सैद्धान्तिक रूपमा स्वीकार गरिएको थियो। गत २३ फेब्रुअरी, २००६ मा, अपीलकर्ता कम्पनीलाई चण्डीगढमा एक पत्र प्राप्त भयो जसद्वारा पहिलो उत्तरदाता-बैंकले अपीलकर्ता-कम्पनीलाई सूचित गर्यो कि सिक्किम सरकारले अपीलकर्ता कम्पनीले पेश गरेको प्रस्तावलाई अनुमोदन गरेको छैन र गत २० फेब्रुअरी, २००४ को पत्राचार फिर्ता लिन चाहेको छ। तसर्थ, अपीलकर्ता कम्पनीले गत २३ फेब्रुअरी, २००६ को पत्र-सह-आदेशलाई चुनौती दिँदै संविधानको धारा २२६ अन्तर्गत पञ्जाब र हरियाणाको उच्च न्यायालयमा रिट याचिका दायर गर्यो। न्यायालयको क्षेत्राधिकार भित्र कारबाहीको कुनै कारण नदेखिएकाले रिट याचिकाको सुनुवाइ गर्ने क्षेत्राधिकार नभएको आधारमा मात्र उच्च न्यायालयले रिट याचिका खारेज गरेको थियो। उच्च न्यायालयले मामिलाको गुणमा प्रवेश गरेन र अपीलकर्ता-कम्पनीलाई उपयुक्त न्यायालय समक्ष उचित उपचार खोज्ने स्वतन्त्रता प्रदान गर्‍यो। उच्च अदालतको उक्त निर्णयलाई यस अपिलमा अपीलकर्ता-कम्पनीले चुनौती दिएको छ। हामीले पक्षहरूका लागि विद्वान सल्लाहकारलाई सुनेका

छौं। अपीलकर्ता कम्पनीले पञ्जाब र हरियाणाको उच्च न्यायालयको क्षेत्रीय क्षेत्राधिकारभित्र कारबाहीको कारण उत्पन्न भएको दाबी गरेको थियो। अपीलकर्ता कम्पनीले, यस्तो प्रस्तुतीकरणका लागि, निम्न तथ्यहरूमा भर परेको छः अपीलकर्ता-कम्पनीको चण्डीगढमा यसको पंजीकृत र कर्पोरेट कार्यालय छ; अपीलकर्ता-कम्पनीले चण्डीगढमा व्यवसाय गर्दछ; अपीलकर्ता-कम्पनीको प्रस्ताव गत फेब्रुअरी २०, २००४ मा स्वीकार गरिएको थियो र स्वीकृति चण्डीगढमा सूचित गरिएको थियो; सम्झौताको आंशिक प्रदर्शन चण्डीगढमा भएको थियो किनकि अपीलकर्ता-कम्पनीले पहिलो उत्तरदाताको अनुरोध अनुसार चण्डीगढमा फिक्स्ड डिपोजिटमा ४.५० करोड रुपैयाँ जम्मा गरेको थियो; पहिलो उत्तरदाताका अध्यक्ष र प्रबन्ध निर्देशकले अपीलकर्ता-कम्पनीको प्रामाणिकता पत्ता लगाउन चाडिगढको भ्रमण गरे; गत मार्च, २००५ को तेस्रो हप्तामा चण्डीगढमा पक्षहरूबीच वार्ता भएको थियो; गत २३ फरवरी, २००६ को रद्द दियाजवोस पत्र चण्डीगढमा अपीलकर्ता-कंपनी द्वारा प्राप्त गरिएको थियो। खारेजीको परिणाम चण्डीगढमा उत्पन्न भयो जसद्वारा अपीलकर्ता-कम्पनी पीडित छ। यसैले, यो प्रस्तुत गरिएको थियो कि कम से कम कार्यको कारणको एक भाग निश्चित रूपमा पञ्जाब र हरियाणाको उच्च न्यायालयको क्षेत्रीय क्षेत्राधिकार भित्र उत्पन्न भएको थियो र यसैले यो याचिकाको विचार गर्ने क्षेत्राधिकार थियो। तसर्थ, उच्च न्यायालयले पारित गरेको विवादित आदेशलाई योग्यताका आधारमा रिट याचिकाको निर्णय गर्न न्यायालयलाई निर्देशन दिएर खारेज गर्न योग्य छ भनेर प्रस्तुत गरिएको थियो। अर्कोतर्फ, उत्तरदाताहरूले प्रस्तुत गरे कि माथिका तथ्यहरू र परिस्थितिहरू मध्ये कुनै पनि पञ्जाब र हरियाणाको उच्च न्यायालयमा क्षेत्राधिकार लगानी गर्ने कार्यको कारणको भाग हुन सक्दैन। उत्तरदाताहरूका अनुसार, कारबाहीको कारण गठन गर्ने सबै ठोस, भौतिक र अभिन्न तथ्यहरू सिक्किम राज्यको क्षेत्रभित्र थिए र त्यसैले, पञ्जाब र हरियाणाको उच्च न्यायालयले पक्षहरू बिचको सम्बन्धलाई मनोरन्जन गर्ने, व्यवहार गर्ने र निर्णय गर्ने कुनै क्षेत्रीय क्षेत्राधिकार नभएको ठहर गर्नमा पूर्ण रूपमा न्यायसंगत थियो। उत्तरदाताहरूले, यस

सम्बन्धमा, निम्न तथ्यहरूमा भरोसा गरे; पहिलो प्रतिवादी बैंकको दर्ता र कर्पोरेट कार्यालय गान्तोक, अर्थात् सिक्किममा छ; दोस्रो प्रत्यर्थी राज्यको सचिवालय गान्तोक अर्थात् सिक्किममा अवस्थित छ;

गान्तोकमा विभिन्न पार्टीहरूबाट प्रस्तावहरूको लागि आह्वान गरिएको थियो; सबै प्रस्तावहरूको जाँच गरियो र अपीलकर्ता-कम्पनीको प्रस्ताव स्वीकार गर्ने निर्णय गान्तोकमा पहिलो-उत्तरदाता बैंकले लिएको थियो; अपीलकर्ता-बैंकको प्रस्तावलाई अनुमोदन नगर्ने राज्य सरकारको निर्णय गान्तोकमा लिइएको थियो; पहिलो उत्तरदाता बैंकको सञ्चालक समितिको बैठक गान्तोकमा बोलाइएको थियो र गत २० फेब्रुअरी २००४ मा गान्तोकमा पत्र फिर्ता लिने प्रस्ताव पारित गरिएको थियो; पहिलो उत्तरदाता बैंकले गत २३ फेब्रुअरी २००४ मा गान्तोकबाट अपीलकर्ता-कम्पनीलाई एक पत्र पठाएको थियो। तसर्थ, उत्तरदाताहरूले भने कि उच्च न्यायालयले क्षेत्रीय क्षेत्राधिकारको अभावको आधारमा याचिका खारेज गर्न पूर्ण रूपमा सही थियो र आदेशलाई यस न्यायालयको हस्तक्षेपको आवश्यकता छैन। वर्तमान अपिलमा विवादमा प्रवेश गर्नु अघि, कानुनी स्थितिको जाँच गरियोसःसंविधानको मूल रूपमा अधिनियमित गरिएको अनुच्छेद २२६ मा उच्च न्यायालयहरूको क्षेत्राधिकारमा उनीहरूको क्षेत्रीय क्षेत्राधिकारको सन्दर्भमा दुई गुणा सीमाहरू थिए। पहिलो, उच्च न्यायालयले "क्षेत्राधिकार प्रयोग गर्ने क्षेत्रहरूमा" अधिकार प्रयोग गर्न सक्दछ, अर्थात् न्यायालयले जारी गरेको रिटहरू यसको क्षेत्राधिकारको अधीनमा रहेका क्षेत्रहरू भन्दा बाहिर जान सक्दैनन्। दोस्रो, उच्च न्यायालयलाई यस्तो रिट जारी गर्ने अधिकार प्राप्त व्यक्ति वा अधिकारी "ती क्षेत्रहरू भित्र" हुनुपर्दछ, जसले स्पष्ट रूपमा संकेत गर्दछ कि तिनीहरू ती क्षेत्रहरू भित्र निवास वा स्थान द्वारा आफ्नो क्षेत्राधिकारको लागि उत्तरदायी हुनुपर्दछ। निर्वाचन आयोग, भारत बनाम साका वेङ्कट राव, १९५३ एससीआर ११४४ माःएआईआर १९५३ एससी २१०, याचिकाकर्ताले संविधानको लेख २२६ अन्तर्गत मद्रास उच्च न्यायालयमा निर्वाचन आयोग (राष्ट्रपतिद्वारा गठित एक वैधानिक प्राधिकरण)

जसको कार्यालय स्थायी रूपमा नयाँ दिल्लीमा अवस्थित छ, मद्रास विधान सभाको सदस्यताबाट याचिकाकर्ताको कथित अयोग्यताको बारेमा अनुसन्धान गर्नबाट रोक लगाउने निषेधको रिटको लागि निवेदन दिएको थियो। मद्रासको उच्च न्यायालयले एउटा रिट जारी गर्यो। आक्रोशित याचिकाकर्ता यस अदालत समक्ष आयो। अपीललाई अनुमति दिँदै र उच्च न्यायालयको निर्णयलाई उल्ट्याउँदै, यस न्यायालयले मद्रासको उच्च न्यायालयसँग याचिकालाई विचार गर्ने कुनै क्षेत्रीय क्षेत्राधिकार नभएको ठहर गर्‍यो। न्यायालयको तर्फबाट बोल्दै पतञ्जली शास्त्री, सी. जे. ले निम्न टिप्पणीहरू गरे: "संविधान निर्माताहरूले, नयाँ संरचनामा जनताका लागि केही आधारभूत सुरक्षाहरू प्रदान गर्ने निर्णय गरेपछि, जसलाई उनीहरूले मौलिक अधिकारहरू भने, स्पष्ट रूपमा त्यस्ता अधिकारहरूको कार्यान्वयनको लागि द्रुत र सस्तो उपचार प्रदान गर्न आवश्यक ठानेका थिए र, इंग्ल्याण्डका न्यायालयहरूले विकास गरेका विशेषाधिकार रिटहरूले तत्काल र निर्णायक मध्यस्थताको माग गरेका थिए, यस उद्देश्यको लागि विशेष रूपमा उपयुक्त थिए, उनीहरूले राज्यको क्षेत्रमा, उच्च न्यायालयहरूलाई निर्देशनहरू, आदेशहरू, वा रिटहरू जारी गर्ने नयाँ र व्यापक शक्तिहरू प्रदान गरे जुन मुख्य तया मौलिक अधिकारहरूको प्रवर्तनको लागि, यस्तो निर्देशनहरू जारी गर्ने शक्ति, आदि, "कुनै पनि अन्य उद्देश्यको लागि" पनि यस देशका सबै उच्च न्यायालयहरूलाई इंग्ल्याण्डको राजाको न्यायालयको पिठको रूपमा केही हदसम्म समान स्थितिमा राख्ने दृष्टिकोणका साथ समावेश गरिएको थियो। तर यसरी प्रदान गरिएका शक्तिहरू जति व्यापक थिए, तिनीहरूको अभ्यासमा दुई गुणा सीमा राखिएको थियो। पहिलो स्थानमा, शक्तिको प्रयोग "क्षेत्राधिकार प्रयोग गर्ने सम्बन्धमा क्षेत्रहरूमा" गर्नुपर्दछ, अर्थात्, न्यायालयले जारी गरेको रिटहरू यसको क्षेत्राधिकारको अधीनमा रहेका क्षेत्रहरूभन्दा बाहिर जान सक्दैनन्। दोस्रो, उच्च न्यायालयलाई त्यस्ता रिटहरू जारी गर्ने अधिकार दिइएको व्यक्ति वा प्राधिकरण "ती क्षेत्रहरूभित्र" हुनुपर्छ, जसले स्पष्ट रूपमा बुझाउँछ कि तिनीहरू ती क्षेत्रहरूभित्र निवास वा स्थानद्वारा यसको क्षेत्राधिकारका लागि उत्तरदायी हुनुपर्छ।

"(जोड दिइएको) कारबाहीको कारणका रूपमा, न्यायालयले भने:"कारबाहीको कारणले मामिलाहरूमा क्षेत्राधिकार आकर्षित गर्दछ भन्ने नियम वैधानिक कानूनमा आधारित छ र लेख २२६ अन्तर्गत जारी हुने रिटहरूमा लागू हुन सक्दैन जसले कुनै पनि कार्यको कारण वा जहाँ यो उत्पन्न हुन्छ त्यहाँ उल्लेख गर्दैन तर उच्च न्यायालयले क्षेत्राधिकार प्रयोग गर्ने सम्बन्धमा 'क्षेत्रहरू भित्र' व्यक्ति वा अधिकारीको उपस्थितिमा जोड दिन्छ"। फेरि, खजुर सिंह बनाम भारत संघ, (१९६१) २ एससीआर ५२८ मा एउटा प्रश्न उठ्यो: एडआर १९६१ एससी ५३२। सात जना न्यायाधीशहरूको पिठलाई साका वेंकट रावको शुद्धता वा अन्यथा विचार गर्न बोलाइएको थियो। बहुसंख्यक (सिन्हा, सी.जे., कपुर, गजेन्द्रगडकर, वान्चू, दास गुप्ता र शाह, जेजे.) ले साका वेंकट रावमा यस न्यायालयले लिएको विचारलाई पुनः पुष्टि र अनुमोदन गरे र भने कि जम्मू र कश्मीरको उच्च न्यायालयले याचिकाकर्ता द्वारा दायर रिट याचिकामा विचार नगर्नु सही थियो किनभने यसको कुनै क्षेत्रीय क्षेत्राधिकार छैन। बहुमतका लागि बोल्दै सिन्हा, सी. जे. ले भने:"त्यसैले हामीलाई यस्तो देखिन्छ कि उच्च न्यायालयको क्षेत्राधिकार निर्धारण गर्न पारित आदेशबाट प्रभावित व्यक्तिको निवास वा स्थान लेख २२६ मा पढ्न अनुमति छैन। त्यो क्षेत्राधिकार ती क्षेत्रहरूभित्र आदेश पारित गर्ने व्यक्ति वा अख्तियारमा निर्भर गर्दछ र प्रभावित व्यक्तिको निवास वा स्थानको उच्च न्यायालयको क्षेत्राधिकारको प्रश्नमा कुनै प्रासंगिकता हुन सक्दैन। "माथिका निर्णयहरूको प्रभाव यो थियो कि पन्जाबको उच्च न्यायालय (दिल्लीको उच्च न्यायालयको स्थापना हुनु अघि) बाहेक कुनै पनि उच्च न्यायालयलाई भारत सङ्घलाई कुनै निर्देशन, आदेश वा रिट जारी गर्ने अधिकार क्षेत्र थिएन, किनभने भारत सरकारको आसन नयाँ दिल्लीमा अवस्थित थियो। कार्यको कारण संविधानको लेख २२६ अन्तर्गत उच्च न्यायालयहरूलाई क्षेत्राधिकार प्रदान गर्न पूर्ण रूपमा अप्रासङ्गिक र विदेशी अवधारणा थियो। यस्तो अवधारणा आयात गर्ने प्रयासलाई यस न्यायालयले खारेज गरेको थियो। यी परिस्थितिमा, लेख २२६ लाई संविधान (पन्ध्रौं संशोधन) ऐन, १९६३ द्वारा संशोधन गरिएको थियो र

खण्ड १ पछि, नयाँ खण्ड (१-ए) घुसाइएको थियो जुन तल पढ्न सकिन्छ:"(१-क) खण्ड (१) ले कुनै सरकार, अधिकार वा व्यक्तिलाई निर्देशन, आदेश वा रिट जारी गर्न दिएको अधिकार त्यस्तो सरकार वा अख्तियारवालाको स्थान वा त्यस्तो व्यक्तिको निवास सो क्षेत्रभित्र नभए तापनि त्यस्तो अधिकारको प्रयोगको लागि पूर्ण वा आंशिक रूपमा त्यस्तो अधिकार प्रयोग गर्ने कारण उत्पन्न हुने क्षेत्रहरूको सम्बन्धमा क्षेत्राधिकार प्रयोग गर्ने कुनै उच्च न्यायालयले पनि प्रयोग गर्न सक्नेछ। "यो भन्न सकिन्छ कि संविधान (४२ औं संशोधन) ऐन, १९७६ द्वारा खण्ड (1-ए) लाई खण्ड (२) को रूपमा पुनः सङ्ख्या गरिएको थियो। संशोधनको अन्तर्निहित उद्देश्य निम्न शब्दहरूमा व्यक्त गरिएको थियो:"संविधानको विद्यमान लेख २२६ अन्तर्गत, केन्द्र सरकारको सन्दर्भमा क्षेत्राधिकार भएको एक मात्र उच्च न्यायालय पञ्जाब उच्च न्यायालय हो। यसले टाढाका ठाउँका वादीहरूलाई धेरै कठिनाई निम्त्याउँछ। त्यसैले अनुच्छेद २२६ लाई संशोधन गर्ने प्रस्ताव गरिएको छ। ताकि कुनै पनि कारबाहीका लागि कुनै पनि सरकार, प्राधिकरण वा व्यक्ति विरुद्ध कुनै राहत खोज्दा, जसको क्षेत्राधिकारभित्र कारबाहीको कारण उत्पन्न हुन्छ त्यो उच्च न्यायालयलाई पनि उचित निर्देशन, आदेश वा रिट जारी गर्ने अधिकार क्षेत्र हुन सक्छ। "(जोड दिइएको) संशोधनको प्रभाव यो थियो कि कारबाहीको कारणलाई संविधानको धारा २२६ अन्तर्गत उच्च न्यायालयलाई क्षेत्राधिकार प्रदान गर्न थप आधार बनाइएको थियो। संयुक्त समितिले टिप्पणी गरेअनुसार:'यस खण्डले उच्च न्यायालयको क्षेत्राधिकारभित्र कारबाहीको कारण उत्पन्न भएमा कुनै पनि सरकार, प्राधिकरण वा व्यक्तिलाई निर्देशन, आदेश वा रिट जारी गर्न सक्षम बनाउनेछ, चाहे त्यस्तो सरकार वा प्राधिकरणको स्थान वा त्यस्तो व्यक्तिको निवास उच्च न्यायालयको क्षेत्राधिकार भन्दा बाहिर भए तापनी। समितिले महसुस गर्छ कि उच्च न्यायालय जसको क्षेत्राधिकारभित्र कारबाहीको कारण आंशिक रूपमा मात्र उत्पन्न हुन्छ, त्यो पनि त्यस्तो क्षेत्राधिकारमा निहित हुनुपर्छ। "त्यसकारण, संवैधानिक प्रावधानहरूको विधायी इतिहासले यो स्पष्ट पार्छ कि सन् १९६३ पछि कारबाहीको कारण सान्दर्भिक छ र क्षेत्रीय

क्षेत्राधिकारभित्र उच्च न्यायालयमा रिट याचिका दायर गर्न सकिन्छ जसको सम्पूर्ण वा आंशिक रूपमा कारबाहीको कारण उत्पन्न हुन्छ। हाम्रो विचारको लागि प्रश्न यो हो कि अपीलकर्ताको दाबी राम्रोसँग स्थापित छ कि कारबाहीको कारणको एक भाग पञ्जाब र हरियाणाको उच्च न्यायालयको क्षेत्रीय क्षेत्राधिकारभित्र उत्पन्न भएको भन्न सकिन्छ। जबकि, अपीलकर्ता-कम्पनीले त्यो न्यायालयको क्षेत्रीय क्षेत्राधिकारभित्र कारबाहीको कारणको एक भाग उत्पन्न भएको कुरा प्रस्तुत गर्दछ, प्रतिवादीहरूले अन्यथा तर्क गर्छन्। यो भन्न सकिन्छ कि 'कार्यको कारण' अभिव्यक्ति न त संविधानमा न त नागरिक प्रक्रिया संहिता, १९०८ मा परिभाषित गरिएको छ। तथापि, यसलाई वादीले सफल हुनअघि प्रमाणित गर्न आवश्यक तथ्यहरूको बन्डलको रूपमा वर्णन गर्न सकिन्छ। त्यस्ता तथ्यहरू प्रमाणित गर्न असफल भएमा प्रतिवादीलाई आफ्नो पक्षमा निर्णय गर्ने अधिकार दिनेछ। यसरी कार्यको कारणले अवसर दिन्छ र मामिलाको जड बन्छ। अभिव्यक्ति 'कार्यको कारण' को क्लासिक परिभाषा कुक बनाम गिल, (१८७३) ८ सीपी १०७ मा पाइन्छ: ४२ एलजे पीसी ९८, जसमा लर्ड ब्रेटले अवलोकन गरे: "कारबाहीको कारण 'भन्नाले न्यायालयको फैसलाको आफ्नो अधिकारलाई समर्थन गर्न वादीले प्रमाणित गर्न आवश्यक पर्ने प्रत्येक तथ्यलाई बुझाउँछ। प्रत्येक कार्यका लागि, कार्यको कारण हुनुपर्छ। यदि कारबाहीको कुनै कारण छैन भने, वादी वा याचिकालाई खारेज गर्नुपर्छ। अपीलकर्ता-कम्पनीका लागि उपस्थित भएका वरिष्ठ अधिवक्ता श्री सोली जे. सोराबजीले ए. बि. सि. लामिनार्ट प्रा. लि. र अन्य बनाम ए. पि. एजेन्सीहरू, सलेम, (१९८९) २ एससिसि १६३ मा बलियो निर्भरता राखे: एडआर १९८९ एससी १२३९: जेटी १९८९ (२) एससी ३८ र प्रस्तुत गरिएको छ कि उच्च न्यायालयले कानून र क्षेत्राधिकारको त्रुटि गरेको थियो कि कार्यको कारणको कुनै पनि भाग पञ्जाब र हरियाणाको उच्च न्यायालयको क्षेत्रीय क्षेत्राधिकार भित्र उत्पन्न भएको भन्न सकिदैन। उनले विशेष गरी निम्न अवलोकनहरू उल्लेख गरे: "कारबाहीको कारण भनेको प्रत्येक तथ्य हो, जुन यदि पार गरियो भने, वादीले न्यायालयको फैसलाको आफ्नो अधिकारलाई

समर्थन गर्न प्रमाणित गर्न आवश्यक हुनेछ। अर्को शब्दमा भन्नुपर्दा, यो तथ्यहरूको बन्डल हो जुन उनीहरूमाथि लागू हुने कानूनसँग लिइन्छ जसले वादीलाई प्रतिवादी विरुद्ध राहतको अधिकार दिन्छ। यसमा प्रतिवादीले गरेको केही कार्य समावेश हुनुपर्छ किनभने यस्तो कार्यको अनुपस्थितिमा कारबाहीको कुनै कारण सम्भवतः जम्मा हुन सक्दैन। यो मामिला दायर गरिएको अधिकारको वास्तविक उल्लङ्घनमा सीमित छैन तर यसमा स्थापित भएका सबै भौतिक तथ्यहरू समावेश छन्। यसले त्यस्ता तथ्यहरू प्रमाणित गर्न आवश्यक प्रमाण समावेश गर्दैन, तर वादीलाई फरमान प्राप्त गर्न सक्षम बनाउन प्रमाणित गर्न आवश्यक प्रत्येक तथ्य समावेश गर्दछ। यदि प्रमाणित भएन भने प्रतिवादीलाई तत्काल निर्णयको अधिकार दिने सबै कुरा कारबाहीको कारणको हिस्सा हुनुपर्छ। तर यसको प्रतिवादीसँग कुनै सम्बन्ध छैन जुन प्रतिवादीले स्थापना गर्न सक्छ न त यो वादीले अनुरोध गरेको राहतको चरित्रमा निर्भर गर्दछ। हाम्रो विचारमा, उच्च न्यायालयले उत्तरदाताहरूले उठाएको प्रारम्भिक आपत्तिलाई समर्थन गर्न र क्षेत्रीय क्षेत्राधिकारको अभावको आधारमा याचिका खारेज गर्न पूर्ण रूपमा उचित थियो। उत्तरदाताहरूका लागि विद्वान वकिलले यस न्यायालयको धेरै निर्णयहरू उल्लेख गरे र प्रस्तुत गरे कि कुनै विशेष तथ्यले कारबाहीको कारण बनाउँछ वा होइन प्रत्येक मामिलाको तथ्य र परिस्थितिको आधारमा निर्णय गर्नुपर्दछ। हाम्रो निर्णयमा, परीक्षण भनेको के हो भने कुनै विशेष तथ्य (हरू) सारको हो (हुन) र पक्षहरू बिचको लिसको भौतिक, अभिन्न वा आवश्यक भाग भन्न सकिन्छ। यदि यो हो भने, यो कार्यको कारणको एक भाग हो। यदि यो होइन भने, यसले कार्यको कारणको हिस्सा बनाउँदैन। यो पनि राम्रो तरिकाले स्थापित गरिएको छ कि प्रश्न निर्धारण गर्दा, पदार्थको सार लाई विचार गर्नु पर्दछ न कि यसको रूप। भारतको संघ र अन्यहरू बनाम ओसवाल वूलन मिल्स लिमिटेड र अन्यहरू, (१९८४) ३ एससीआर ३४२:एआईआर १९८४ एससी १२६४, कम्पनीको पंजीकृत कार्यालय लुधियानामा अवस्थित थियो, तर कलकत्ताको उच्च न्यायालयमा कम्पनीको शाखा कार्यालय रहेको आधारमा एक याचिका दायर गरिएको थियो। यो

आदेशलाई भारतको संघले चुनौती दिएको थियो। र यस न्यायालयले कम्पनीको दर्ता कार्यालय लुधियानामा भएको र मुख्य उत्तरदाताहरू जसको विरुद्ध प्राथमिक राहत खोजिएको थियो नयाँ दिल्लीमा भएको हुनाले रिट याचिकाकर्ता पन्जाब र हरियाणाको उच्च न्यायालय वा दिल्लीको उच्च न्यायालयमा जाने अपेक्षा गरिएको थियो। रिट याचिकाकर्ताहरूले छनोट गरेको फोरम कानूनअनुसार भएको भन्न सकिँदैन र कलकत्ताको उच्च न्यायालयले रिट याचिकालाई मनोरन्जन गर्न सकेन। राजस्थान राज्यमा र अन्यहरू बनाम मेसर्स स्वाइका परिसरहरू, (१९८५) ३ एससीसी २१७:एआईआर १९८५ एससी १२८९, कम्पनी जसको पंजीकृत कार्यालय कलकत्तामा थियो, जसले जयपुरमा अवस्थित अचल सम्पत्ति अधिग्रहणको लागि विशेष टाउन प्लानिङ अधिकारी, जयपुरद्वारा जारी गरिएको सूचनालाई चुनौती दिँदै कलकत्ताको उच्च न्यायालयमा याचिका दायर गरेको थियो। कारबाहीको सम्पूर्ण कारण जयपुर पिठमा राजस्थानको उच्च न्यायालयको क्षेत्रीय क्षेत्राधिकारभित्र उत्पन्न भएको अवलोकन गर्दै सर्वोच्च न्यायालयले कलकत्ता उच्च न्यायालयसँग रिट याचिकालाई विचार गर्ने कुनै क्षेत्रीय क्षेत्राधिकार नभएको ठहर गर्‍यो। यस न्यायालयले राजस्थान सहरी सुधार ऐन, १९५९ अन्तर्गत कलकत्तामा याचिकाकर्ता माथि सूचनाको सेवा मात्र कारबाहीको कारणलाई जन्म दिन सक्दैन जबसम्म यस्तो सूचना 'कारबाहीको कारणको अभिन्न अङ्ग' हुँदैन। तेल र प्राकृतिक ग्यास आयोग (ओएनजीसी) बनाम उत्पल कुमार बसु र अन्यहरू, (१९९४) ४ एससीसी ७११:जेटी १९९४ (६) एससी १, यस न्यायालयले ओएनजीसीको प्रधान कार्यालय कलकत्तामा अवस्थित नभएको र पश्चिम बङ्गालमा गरिने ठेक्का कार्यको कार्यान्वयन नभएको अवस्थामा कलकत्ताबाट प्रकाशित दैनिक (टाइम्स अफ इन्डिया) मा विज्ञापन प्रकाशित भएको आधारमा कलकत्ता उच्च न्यायालयलाई क्षेत्रीय क्षेत्राधिकार प्रदान गर्न नमिल्ने ठहर गरेको थियो वा याचिकाकर्ताले कलकत्ताबाट आफ्नो बोली पेश गरे, वा त्यसपछि कलकत्ताबाट प्रतिनिधित्व गरिएको थियो, वा ओएनजीसीले लिएको अन्तिम निर्णयको बारेमा फ्याक्स सन्देश कलकत्तामा प्राप्त भएको

थियो किनकि ती मध्ये कुनै पनि कार्यको कारणको 'अभिन्न अंग' हुने छैन ताकि संविधानको लेख २२६ (२) अन्तर्गत कलकत्ताको उच्च न्यायालयलाई क्षेत्रीय क्षेत्राधिकार प्रदान गर्न सकियोस्। सीबीआई, भ्रष्टाचार विरोधी शाखा, मुम्बई बनाम नारायण दिवाकर, (१९९९) ४ एससीसी ६५६ मा:ए.आइ.आर १९९९ एस.सि. २३६२:जेटी १९९९ (३) एससी ६३५, ए लाई अरुणाचल प्रदेशमा पोस्ट गरिएको थियो। राज्यका मुख्य सचिवमार्फत उनलाई बम्बईमा सीबीआई इन्स्पेक्टर समक्ष उपस्थित हुन भन्दै वायरलेस सन्देश प्राप्त भएपछि, ए-ले उनीविरुद्ध सीबीआईले दर्ता गरेको एफ.आइ.आर. खारेज गर्न गुवाहाटीको उच्च न्यायालय समक्ष गए। विभागले गुवाहाटीको उच्च न्यायालयसँग रिट याचिकालाई विचार गर्न कुनै क्षेत्रीय क्षेत्राधिकार नभएको भन्दै आपत्ति उठाएको थियो। तर यसलाई अस्वीकार गरिएको थियो। यद्यपि सर्वोच्च न्यायालयले गुवाहाटी उच्च न्यायालयले याचिकालाई मनोरन्जन गर्न नसक्ने आपत्तिलाई कायम राख्यो। भारतको संघ बनाम अडानी एक्सपोर्ट्स लिमिटेड, (२००२) १ एससीसी ५६७:एआईआर २००२ एससी १२६:जेटी २००१ (९) एससी १६२, क्षेत्रीय क्षेत्राधिकारको प्रश्न विचारका लागि आयो। ए ले गुजरातको उच्च न्यायालयमा संविधानको लेख २२६ अन्तर्गत एक्जिम नीति अन्तर्गत राहदानी योजनाको लाभको दाबी गर्दै याचिका दायर गरेका थिए। चेन्नई कार्यालयद्वारा पासपोर्ट जारी गरिएको थियो। पासपोर्टमा प्रविष्टिहरू चेन्नईका अधिकारीहरूद्वारा गरिएको थियो। उत्तरदाताहरू मध्ये कोही पनि गुजरात राज्यभित्र तैनाथ थिएनन्। तसर्थ, गुजरात उच्च न्यायालयसँग याचिकालाई विचार गर्न कुनै क्षेत्रीय क्षेत्राधिकार नभएको तर्क गरिएको थियो। तर, विवादलाई अस्वीकार गरियो र याचिकालाई अनुमति दिइयो। उत्तरदाताहरू सर्वोच्च न्यायालय समक्ष पुगे। उच्च न्यायालयको फैसलालाई अन्य आधारमा समर्थन गर्न खोजिएको थियो कि (१) ए ले अहमदाबादमा व्यवसाय गर्दै आएको थियो; (२) अहमदाबादबाट आदेशहरू राखिएको थियो र कार्यान्वयन गरिएको थियो; (३) अहमदाबादमा कागजातहरू पठाइयो र भुक्तानी गरियो; (४) अहमदाबादबाट गरिएको निर्यातको लागि शुल्कको क्रेडिट दावी गरिएको थियो;

(५) अहमदाबादमा याचिकाकर्तालाई लाभ बाट बञ्चित गरियो जसले उनलाई असर पर्यो; (छ) ए ले बैंक ग्यारेन्टी पेश गरेको थियो र अहमदाबादमा एउटा बण्ड कार्यान्वयन गरेको थियो, इत्यादी। अपीललाई अनुमति दिँदै र उच्च न्यायालयको आदेशलाई खारेज गर्दै, सर्वोच्च न्यायालयले भन्यो कि ए ले प्रस्तुत गरेको कुनै पनि तथ्यले कार्यवाहीको कारण गठन गरेन। "मामिला वा मामिलामा संलग्न विवादसँग कुनै सम्बन्ध नभएका तथ्यहरूले सम्बन्धित न्यायालयलाई क्षेत्रीय क्षेत्राधिकार प्रदान गर्न कारबाहीको कारणलाई जन्म दिँदैन। "कुसुम इन्गोत्स र एलोय्स लिमिटेड बनाम भारतको संघ (युओआई) र अर्को, (२००४) ६ एससीसी २५४ मा:जेती २००४ (सप्लीमेंट १) ४७५, अपीलकर्ता भारतीय कम्पनी ऐन अन्तर्गत दर्ता भएको एउटा कम्पनी थियो जसको मुख्य कार्यालय मुम्बईमा रहेको थियो। यसले भारतीय स्टेट ब्याङ्कको भोपाल शाखाबाट ऋण प्राप्त गरेको थियो। ब्याङ्कले भोपालबाट वित्तीय सम्पत्तिको प्रतिभूतिकरण र पुनर्निर्माण र प्रतिभूति ब्याज प्रवर्तन ऐन, २००२ अन्तर्गत ऋणको पुनः भुक्तानीका लागि सूचना जारी गरेको छ। अपीलकर्ता कम्पनीले दिल्लीको उच्च न्यायालयमा रिट याचिका दायर गर्यो जुन क्षेत्रीय क्षेत्राधिकारको अभावका कारणले गर्दा खारेज गरिएको थियो। कम्पनीले यस न्यायालय समक्ष आई पुग्यो र संसदीय कानूनको संवैधानिकतामाथि प्रश्न उठेको हुनाले दिल्लीको उच्च न्यायालयसँग रिट याचिकालाई विचार गर्न आवश्यक क्षेत्राधिकार रहेको तर्क गर्यो। विवादलाई अस्वीकार गर्दै र उच्च न्यायालयले पारित गरेको आदेशलाई कायम राख्दै, यस न्यायालयले निर्णय गर्यो कि कानून पारित गर्नाले कुनै पनि न्यायालयमा रिट याचिका दायर गर्ने त्यस्तो कुनै अधिकार प्रदान गर्दैन जबसम्म यसका लागि कारबाहीको कारण उत्पन्न हुँदैन। न्यायालयले भन्यो; "उक्त प्रश्न निर्धारण गर्दा कानून र कार्यकारी कार्य बिचको भिन्नता दिमागमा राख्नुपर्छ। "ओएनजीसीको सन्दर्भमा, यो निर्णय गरिएको थियो कि सबै आवश्यक तथ्यहरूले कार्यको कारणको 'अभिन्न भाग' हुनुपर्छ। तथ्य जुन न त भौतिक छ न त आवश्यक छ न त कार्यको कारणको अभिन्न भाग हो, संविधानको लेख २२६ को खण्ड (२) को

अर्थभित्र कार्यको कारणको अंश हुने छैन। राष्ट्रिय कपडा निगममा। लिमिटेड र अन्यहरु बनाम हारिबक्स स्वालराम र अन्यहरु, (२००४) ९ एससीसी ७८६ मा:जेटी २००४ (४) एससी ५०८, पहिलेका मामिलाहरूको उल्लेख गर्दै, यस मामिलाले भन्यो कि "रिट याचिकाकर्ताले कलकत्तामा व्यापार गरेको वा कलकत्तामा प्राप्त पत्राचारको जवाफ मात्र कार्यको कारणको अभिन्न अंग होइन र, तसर्थ, कलकत्ता उच्च न्यायालयलाई रिट याचिकामाथि विचार गर्ने कुनै क्षेत्राधिकार थिएन र विभाजन पिठले लिएको विपरीत दृष्टिकोणलाई कायम राख्न सकिँदैन। माथि उल्लिखित छलफलबाट र यस न्यायालय द्वारा निर्णयहरूको क्याटेनामा राखिएको अनुपातलाई ध्यानमा राख्दै, यो स्पष्ट छ कि याचिकाकर्ता ०२७ अपीलकर्ताद्वारा प्रतिपादित तथ्यहरूले कारबाहीको कारणको हिस्सा बनाउँदछ वा बनाउँदैन भन्ने निर्णय गर्ने उद्देश्यका लागि, त्यस्तो तथ्यले कारबाहीको कारणको भौतिक, आवश्यक, वा अभिन्न भाग गठन गर्दछ कि भनेर विचार गर्नुपर्दछ। यो निस्सन्देह सत्य हो कि कारबाहीको कारणको सानो अंश न्यायालयको क्षेत्राधिकारभित्र उत्पन्न भए पनि, न्यायालयसँग मामिला/याचिकालाई मनोरन्जन गर्न क्षेत्रीय क्षेत्राधिकार हुनेछ। तैपनि यो 'कार्यको कारणको अंश' हुनुपर्छ, यसभन्दा कम केही होइन। वर्तमान मामिलामा, अपीलकर्ता कम्पनीले हाम्रो निर्णयमा दावी गरेको तथ्यहरूलाई संविधानको लेख २२६ (२) को अर्थभित्र 'कार्यको कारण' को एक भागका रूपमा आवश्यक, अभिन्न वा भौतिक तथ्यहरू भन्न सकिँदैन। उच्च न्यायालयले, हाम्रो विचारमा, याचिका खारेज गर्नमा गलत थिएन। अघिल्लो कारणहरूका लागि, क्षेत्रीय क्षेत्राधिकारको अभावका आधारमा याचिका खारेज गर्दै उच्च न्यायालयले पारित गरेको आदेशमा हामीले कुनै कमजोरी देखेदैनौं। तसर्थ, अपील खारेज गर्न योग्य छ र तदनुसार खारेज गरिएको छ। मामिलाको तथ्य र परिस्थितिहरूमा, तथापि, हामी पक्षहरूलाई उनीहरूको आफ्नै लागतहरू वहन गर्न छोड्दछौं।